

LJEKARNIŠTVO U FRANJEVAČKIM SAMOSTANIMA PROVINCIJE SVETIH ĆIRILA I METODA – 2

B. Tomašić¹

SAMOSTAN SV. FRANJE U ZAGREBU NA KAPTOLU

Franjevci u Zagrebu i njihov samostan imaju posebno značenje u razvoju franjevstva na prostorima današnje provincije sv. Ćirila i Metoda, pa će povijesni tijek o kojem ću napisati nekoliko redaka objasniti neke događaje u ovom i sljedećim nastavcima.

Samostan (lat. *monasterium, conventus*) se spominje u svim dokumentima na prvom mjestu u svojoj kustodiji i kasnije provinciji, i to već za života sv. Franje. Razne su teorije o vremenu dolaska franjevacu u Zagreb, vezane su uz predaju boravka sv. Franje u Zagrebu na povratku iz Egipta, gdje je 1219. bio kod egipatskog sultana Melek-el-Kemala (1218.-1238.), koji ga je primio, saslušao, ali njegovu poruku za obraćenjem nije prihvatio. Franjo se vraćao kopnom Carigrad – Niš – Zemun i Slavonijom do Zagreba, i dalje preko Ljubljane do Trsta u Veneciju. Predaja kaže da na tom putovanju sv. Franjo dolazi u Zagreb, gdje ga prima udovica Katarina Galović, koja ima posjed na Kaptolu, blizu katedrale, što je ocu Franji odgovaralo. O postojanju veze između sv. Franje i gospode Katarine svjedoči činjenica kako je sv. Franjo poslao u Zagreb (oko 1222.) brata Grgu (kustosa) i brata Ortolsa da iskoriste dobiveno zemljište od Katarine Galović za siromašno boravište i kapelu braće oca Franje na Kaptolu. Upravo te 1219. godine otac Franjo je na duhovskom kapitolu sabrane braće odlučio razdijeliti braću na pokrajine-provincije kojima će upravljati pokrajinski poglavari, ministri - provinciales.

freska iz kapele sv. Franje na mjestu
kuće Katarine Galović, (foto: B.T.)

¹ Božidar Tomašić, farmaceutski tehničar

Po svjedočanstvu suvremenika brata Jordana iz Jane, 1219. osnovane su provincije u Njemačkoj, Francuskoj, Ugarskoj, Španjolskoj i u više pokrajina u Italiji².

Kada je točno sagrađeno boravište siromašnih franjevac a s kapelom na Kaptolu nije potvrđeno u dosad poznatim pisanim dokumentima. Dolazak u Zagreb bio je svakako prije 1227., kada biskup Stjepan II. daruje članovima Zagrebačkog stolnog kaptola³ zemlju sjeverno od katedrale da na njoj svaki za sebe sazida kuriju (kuću). Treba spomenuti, da biskupi Italije, Sicilije i Ugarske nisu rado primali dolazak siromašnih redova, a posebno franjevac a, i prema njima se često i neljudski odnosili, a biskup Stjepan II. bio je među tim

ugarskim biskupima koji nisu bili sretni što im dolaze siromašni redovnici (dominikanci i franjevci) te sigurno ne bi dopustio da se franjevci nastane u blizini stolne crkve da zemlja koju su iskoristili franjevci nije dobivena od vlasnice Katarine Galović. Papa Inocent IV. Svojim pismom 18.8.1245.

Kaptol početkom 16. stoljeća, fotografija plana donesena 2002. god. iz Dresdena, čuva se u fototeci muzeja grada Zagreba (prema Mirković, 1987, sl.4)

Ako je brat Grga poslan u Zagreb, u službi kustosa, s bratom Ortolsom četiri godine prije smrti oca Franje, svjedočanstvo je to da je upravo Zagreb izabran za sjedište buduće franjevačke kustodije, koja se kasnije kao druga po redu nalazi i zajamčeno navodi u Ugarskoj franjevačkoj provinciji. Ugarska provincija osnovana je već 1219., a u virovitičkom samostanu, koji pripada Zagrebačkoj kustodiji, 25.3.1281. zapisan je događaj, što znači da je postojao samostan i u Zagrebu kada i kustodija nosi njegovo ime. U popisu kustodija Ugarske provincije iz 14. st., druga po redu prema sjedištu nosi naslov **Zagrebačka kustodija**, i osim samostana u Zagrebu upisanog pod brojem 31 kao samostan svetog Franje, bilježi samostane u Virovitici, Našicama, Požezi, Kostajnici, Kloštar /Podravski-Gorbonok⁴.

Rasprave stručnjaka o ranogotičkom načinu gradnje crkve u Zagrebu s usporedbom gradnje drugih crkava istog stila, navodi da bi se detalje gradnje ranogotičke franjevačke crkve moglo smjestiti između 1255. i 1264. Franjevačka crkva po tome pripada među najstarije tog stila u Europi⁵.

² Mandić, 1968, 2

³ Hijerarhijskim uređenjem crkve nastala je i ustanova zajednice svećenika, koja se prozvala Kaptol (capitulum). Bili su to redovito stariji svećenici koji su uz biskupsku crkvu (stolnicu) provodili neke vrste zajednički život, imali svoje propise - statute i bili na pomoć biskupu u vođenju uprave biskupije kao njegovi savjetnici i neposredni pomoćnici. Zbor svećenika (kanonika) biskupijske crkve zove se - Stolni katedralni kaptol, jer je bio u mjestu, gdje je biskup u svojoj crkvi imao svoju učiteljsku stolicu ili katedru, a njeni članovi su se zvali kanonici jer su živjeli po određenim, stalnim pravilima (canon - štapić za mjerenje). Na čelu takva Kaptola bio je prepošt (praepositus), a po službi unutar kaptolske zajednice bio je: 1. lector - čitač, 2. kantor - pjevač, 3. kustos - čuvar, 4. magistri - meštri, zvali su se ostali kanonici. Na početku su članovi Kaptola živjeli u zajedničkoj kući.

⁴ Cvekan, 1977, 33-35

⁵ Mirković, 1987, 10-13

Prvi pisani trag o boravku franjevacu u Zagrebu potječe iz 1323., kada zagrebački biskup Kažotić saziva komisiju u kojoj su dominikanski prior Augustin, opat Cistercita Ivan i pater gvardijan Malobraćana u Zagrebu.

Nakon što topništvo kralja Ferdinanda u ratu sa Zapoljom pogađa samostan, franjevci ga napuštaju 15.7.1529., a neoštećeni dio samostana koristi zagrebački biskup za školu i bogosloviju te neko vrijeme daje samostan za smještaj fra Luki Blešiču iz Bosansko-hrvatske provincije (1590.-1607.), koji je nastojao da se samostan dodijeli njegovoj provinciji.

Generalni ministar franjevačkog reda 1601. odlučuje da se bosanski franjevci isele te, među ostalim, određuje da na odlasku ne smiju ponijeti kaleže, crkveno ruho niti druge dragocjenosti⁶. Povratak franjevaca Ugarske opservantske provincije sv. Marije u Zagreb zapisan je 20.10.1607., i već 1613. u samostanu djeluje samostalno učilište moralnog bogoštovlja⁷. Samostan i crkva izgorili su u požaru Gradeca i Kaptola 29.3.1645. godine⁸. Samostan ponovo gori 30.5.1731. godine, a od 1797. do 1806. u samostanu je bila smještena vojna bolnica.

U pitanju vjerodostojnosti povijesnih činjenica nisu često dovoljne i utvrđene činjenice same po sebi. Vjeruje se svjedočanstvu svjedoka. Ako se svjedoka ne voli, odbija se i njegovo svjedočenje, premda bilo istinito. Mnogi istraživači povijesti ne uzimaju previše u obzir usmenu predaju o dolasku franjevaca u Zagreb - „nema veze sa stvarnošću-nije se nikad dogodilo, franjevci su sami izmislili“. **Pater Cvekan** u svojoj knjizi *Kaptolski franjevci* iznosi jedan njemu znan primjer, vezan za usmenu predaju.

Upoređivanje usmene predaje kao sigurnog izvora vjere u Katoličkoj crkvi nije i ne može biti jednako važno za doznavanje prošlih događaja u povijesnom istraživanju, ali se ipak ne smije s visoka i lakomisleno odbaciti i zanemariti. Pamćenje ljudi, osobito nepismenih i neobrazovanih, nije beznačajno. O tome svjedoče nazivi rijeka, potoka, šuma, livada i njiva, zaselaka, običaja i prepričavanja značajnih događaja.

Jezgra je redovito točna, a odijelo se može lako bojiti, što bit ipak ne mijenja.

Predaja se usmeno prenosi, a izvor predaje se može i često se zaboravi. Mnoge proštenjarske pjesme narod postojano pjeva, a da nitko ne zna kako su nastale i tko ih je sastavio. Kaže se: narod je sastavio! A nije tako. Na Mariji Bistrici i daleko izvan nje proštenjari pjevaju: »Umnoži našu vjeru, učvrsti ufanje, povrati mila Majčice izgubljene sve!« i kaže se narod tako pjeva.

No, ja znam da sam tu pjesmu 1946. 29. VI. sastavio ja na varaždinskom hodočašću na Mariju Bisticu putem od Konjščine do Vinskog Vrh i ulazeći od Vinske Majke Božje u Bisticu pjevalo ju je preko tisuću pješaka, što sam ih vodio u Bisticu. A jednako i cijeli Varaždin pri povratku hodočasnika u predvečerje 1. srpnja 1946, njih 3.000 pješaka.

P. Paškal Cvekan zaključuje tekst starom izrekom: *Gratis asseritur, Gratis negatur* (badava se tvrdi, badava se niječe)⁹.

Pravilo franjevačkog reda **Generalne constitutiae**, odredbom sv. Franje traži, da braća franjevci posebnu skrb i ljubav iskazuju staroj i bolesnoj braći. Potiče ih da ta briga i ljubav prema bolesnima i starcima mora biti slična ljubavi i brizi žene – majke prema rođenoj djeci. Stoga je red od svoga početka posebnu brigu posvećivao slabima i bolesnima.

⁶ Hoško, 2000, 25

⁷ Cvekan, 1977, 33-35

⁸ Hoško, 2002, 32-33

⁹ Cvekan, 1990, 22, 34-35

Nastala su »nemoćišta«, *infirmariae*¹⁰, gdje su stara i boležljiva braća svoje stare dane mogla provoditi uz njegu svoje braće bolničara.

O medicini u svojoj knjizi Kaptolski franjevci p. Cvekan među ostalim piše: “...1662. godine određeno je na sastanku u Ormožu da se osnuju dva nemoćišta: u Zagrebu i Varaždinu. Varaždinsko je ostalo do 1786., a zagrebačko je vrlo kratko postojalo u XVII. st. Mjesto nemoćišta zagrebački samostan je radi studija filozofije i teologije imao samo kućnu ljekarnu i posebnog brata ranarnika i ljekarnika, da bude u toj velikoj zajednici kao prva liječnička pomoć...”¹¹

Samostani u kojima je bio organiziran studij tu su službu imali općenito do 1783., kad su studiji dokinuti. I dok su u Varaždinu, Ivaniću, Virovitici i Križevcima bile i ljekarne javnog značenja, provincija je trebala više osposobljene braće pomoćnika

kao ranarnika i ljekarnika. Po prezimenima te braće u službi medicine vidljivo je da ta braća nisu iz Hrvatske.

U 18. stoljeću su njemačke zemlje – Bavarska Švabska, Franačka, Austrija, Štajerska – obilovale ranarnicima i ljekarnicima, pa ih je Ladislavska provincija primala u svoju zajednicu kao braću pomoćnike (*laicus*).

ljekarne "K crnom orlu" foto arhiv Gradske ljekarne Zagreb Kaptola.

Do 6. 3.1355. i zapisa o ljekarni u Gradecu (656 godina neprekidnog djelovanja ljekarne "Crnom orlu" u Kamenitoj ulici), nema pisanih tragova o ljekarnicima na Kaptolu.

¹⁰ Iz posebnih soba-nemoćišta nastale su prve samostanske bolnice-infirmarije, dijelovi samostana u kojima su se posebno zaduženi i obučeni redovnici, infirmariusi, brinuli o oboljeloj braći. Nerijetko je u sastavu samostana bio i prostor namijenjen boravku hodočasnika, putnika, ali i siromašnih i bolesnih kojima su redovnici pružali hranu i osnovnu medicinsku njegu. Redovnici su za liječenje, osim duševnih i sugestivnih lijekova, rabili i ljekovito bilje i druge lijekove prema izvorima iz antičke literature. Redovnici su u svojim vrtovima, kako je bilo propisano pravilima, uz povrće uzgajali i ljekovito bilje te ga spremali u posebnu prostoriju zvanu spremnica ili apoteka te od njeja pripremali razne lijekove. Kako to nisu bolnice u dosadašnjem smislu riječi, istraživači povijesti medicine koriste riječ – hospital. Prethodnice hospitala nalaze u hramovima boga Asklepija, asclepioni, u koje su bolesni dolazili prespavati te bi im se u snu ukazao Asklepij i dao terapijski savjet. Takvi su se hramovi nalazili i na našem tlu, primjerice u Puli, Epidauru i Naroni. Mnogo su bliži našem poimanju bolnice-ustanove (valetudinariji) koje je osnivala rimska vojska na granicama imperija, dakle ratnim područjima, radi skrbi za ranjene i bolesne vojnike. No, društvo se iz temelja mijenja pojavom Isusa Krista i širenjem kršćanstva koje promiče ideju zajedništva svih ljudi i potrebe pomaganja svima kojima je pomoć potrebna. Stoga su se prvi hospitali za smještaj stranaca-putnika za bolesne i razvili u kršćanskim zemljama kasne antike i ranog srednjeg vijeka (Tartalja, 1952). U vrijeme križarskih ratova osnovan je samostanski red vitezova hospitalaca (poznat kao ivanovci, kasnije malteški vitežovi) i najstariji vojnički samostanski red, vitežovi templari koji osnivaju hospitale. Oba reda prisutna su i na području današnje Hrvatske gdje osnivaju samostane koji nakon prestanka djelovanja njihovih redova počinju propadati odnosno dolaziti u ruke drugih samostanskih redova poput franjevaca. Bolnice u današnjem smislu riječi, kao institucije namijenjene isključivo dijagnostici, liječenju ili oporavku bolesnih, znanstvenom istraživanju i edukaciji liječnika, nastale su krajem 18. stoljeća (Tartalja, 1967).

¹¹ Cvekan, 1190, 143

Prvi pisani tragovi o kaptolskoj ljekarni su 14.10.1580., kada ljekarnik Ljudevit pl. Ašević traži pomoć za nabavu lijekova¹², a to je vrijeme kada nema franjevaca u samostanu na Kaptolu (1527.-1607.). U vremenu od 1706. (fra Filip Czuzek) do 1784. (fra Damjan Geiger) u samostanu je djelovalo 17 ranarnika, a četiri brata franjevca bila su na službi u dva mandata te je prema zapisima od 1742. do 1769. godine djelovalo i osam apotekara.

U ime povijesne i kulturne baštine navodim njihova imena i godine službe u samostanu na Kaptolu:

Czuzek fra Filip 1706. – 1716. ranarnik
Begscheider fra Sebastijan 1719. – 1729. ranarnik
Mausser fra Bartol 1730. ranarnik
Hitner fra Bartol 1732. – 1735. ranarnik
Hagn fra Kuzma 1735.
Vendt fra Damjan 1742. – 1749. apotekar
Schmidt fra Antun 1746. – 1754. ranarnik
Brunner fra Rudolf 1750. – 1752. apotekar
Piezl p. Gervazije 1750. – 1752. pater apotekar
Vendt fra Damjan 1752. – 1754. ranarnik i apotekar
Dettl fra Firmin, 1752. – 1753. ranarnik i apotekar
Szuoboda p. Prokopije 1754. – 1755. pater apotekar
Reisner fra Pantaleon 1756. – 1758. ranarnik i apotekar
Haberle fra Kapistran 1757. ranarnik
Schmidt fra Izaija 1760. – 1762. ranarnik i apotekar
Szuoboda p. Prokopije 1763. – 1765. pater apotekar
Dettl fra Firmin 1766. ranarnik i apotekar
Röttenböck fra Kuzma 1767. – 1768. ranarnik i apotekar
Schmidt fra Izaija 1768. ranarnik i apotekar
Schneider fra Blaž 1769. ranarnik i apotekar
Gaiger fra Damjan 1770. – 1784. ranarnik

Kako je novo uređeno zdravstveno zakonodavstvo carice Marije Terezije od

¹² Fatović-Ferenčić, Ferber-Bogdan, 2000, 130

1773. zahtijevalo i civilno stručno obrazovanje, brat ranarnik i apotekar fra Blaž Schneider položio je ispite u Budimu i dobio zvanje magister chyrurgiae et magister pharmatiae.

Knjige su smještene u dvije prostorije u zatvorenom dijelu samostana - *clausura*.

Starija izdanja, područje koje sam pregledavao, odvojena su od knjiga XX. i XXI. stoljeća. Posebno su odvojene inkunabule, a posebno najstarije knjige XVI. stoljeća i posebno rijetke knjige odvojene su u sigurnim ormarima. Najveći broj knjiga je teološkog, pastoralnog i duhovnog sadržaja - potrebne za studije koji su bili organizirani u samostan, u odnosno za trajnu duhovnu i intelektualnu formaciju franjevacu. Tu su knjige različitog sadržaja iz područja opće kulture, povijesti, leksikografska i enciklopedijska izdanja kao i posebne djelatnosti kojim se dio redovnika bavio.

Starija izdanja uglavnom su pisana njemačkim i latinskim (srednjovjekovnim) jezikom, uz pojedina izdanja na talijanskom, francuskom ili mađarskom

*Dio samostana-knjižnica
na II. katu uz toranj crkve (foto arhiv samostana)*

jeziku. U XVIII. st. nalazimo prve prijevode, ali i prve tekstove na narodnom - ilirskom jeziku. I smanjeni rad u području medicine ostavio je značajan knjižni fond koji se čuva u samostanskoj knjižnici s više od 15.000 knjiga, sa 169 naslova medicinskog sadržaja od toga 70 naslova do kraja XIX. st.

Pregledom knjižnice primijetio sam da su knjige medicinske tematike u lošijem stanju nego ostale, što je uzrok dugogodišnje uporabe, a uporaba tijekom rada vidljiva je na listovima knjiga - od raznih kemikalija s kojima su radili njihovi korisnici.

dio knjižnice starih izdanja(foto: B.T.)

Primjer oštećene knjige (foto: K. Botić)

Većini tih knjiga potrebna je stručna obnova kako bi se zaustavilo dalje propadanje.

Mnoge od njih nisu otvarane desetljećima, a neke možda i koje stoljeće. Da bi netko čitao medicinske knjige - nisam očekivao, te sam bio ugodno iznenađen kada sam u knjizi DISPENSATORIUM PHARMACEUTICUM AUSTRIACO-VIENNENSE IN QUO HODIERNIA DIE USUALIORA MEDICAMENTA SECUNDUM ARTIS REGULAS COMPONENTA VISUNTUR našao stranice poglavlja De PULVERIBUS i De SPECIEBUS označene novinama "Vjesnik" s kraja šezdesetih godina (eksplozija u tvornici Galenika 23. veljače).

Uz zadnje korice našao sam "recept" koji objavljujem uz popis knjiga. Te knjige mogu biti zanimljive ne samo povjesničarima-istraživačima (liturgičarima, teolozima) pojedinih područja, već i onima koji istražuju povijest tiskarstva i knjižne ilustracije.

Ovdje navodim popis medicinskih knjiga koji se djelomice razlikuje od onog koji je objavio p. Cvekan u knjizi Kaptolski franjevci na str. 144 i 145. Potpuni popis svih knjiga, pa i medicinskih, bit će dostupan nakon završetka katalogizacije svih knjiga u Provinciji.

Sada je dostupna bibliografija knjiga hrvatskih autora koju su pripremili p. Vatroslav Frkin i p. Miljenko Holzleitner, a tiskana je u izdanju Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti i Hrvatske franjevačke provincije sv. Ćirila i Metoda u Zagrebu 2008. godine.

SADRŽAJ KNJIŽNICE U ZAGREBU – MEDICINA

U većini knjiga nalaze se rukom pisane zabilješke korisnika te *Conventus Zagrebiensis* da se zna iz kojeg je samostana. Uz pojedine knjige dao sam nešto više podataka, jer mislim da su zanimljivi.

Tilemanoso Johanne Marpurgi, MDCXLIII
 SYNOPSIS APHORISMORUM HIPPOCRATIS
 FACILI METHODO DIGESTORUM.
 PROIUVANDA MEMORIA ET CAPTU STUDIO
 IUVENTUTUIS CONCINNATA. ALUSQ;
 INSUPER THERAPEUTICIS PRO CURATIONE
 MORBOTUM ANNIUM HUMANI CORPORIS.
 Knjižica je veličine 52 mm x 95 mm, a debljina 60 mm te ima 993 stranice. Podijeljena je na sljedeća poglavlja: Aforizmi Hypokrata te Popis bolesti. Primjeri s popisa bolesti i stranica na kojoj počinje tekst: Febris acuta – 37 str., Gravida – 216 str., Pleuritis – 232 str., Delirium – 259 str., Epilepsia – 283 str., Gangrena – 365 str., Fracture – 400 str.

[slike stranice knjige \(foto:K. Botić\)](#)

Lancelotti Carlo nečitko, MDCLXXII
 CHYMIA
Riverius Lazarus
Verzascha Bernhartus
 Basileae, MDCLXIII
 MEDICI ET CONFILIARII REGII MEDICINA
 PRACTICA
 MEDICINA PRACTICA IN SUCCINCTUM
 COMPENDIUM REDACTA STUDIO ET
 SUMPTILBUS

Primjenjeno ljekarništvo ljekarnika sažeto u zaokružen sažetak...

[slike stranice knjige \(foto:K. Botić\)](#)

Lancelotti Carlo Modena, MDCLXXII
 GUIDA ALLA CHIMICA CHE INTODUCE GLI AFFETIONATI ALLE OPERATIONI MEDICINALI, CHE PER MEZO DI LEI SI SANNO SOPRA OGNI CORPO MISTO IN GENERALE
 Kemijski vodič koji nas uvodi u djelovanje medicinskih radnji koji polovica od njih tako ozdravlja uglavnom uobičajeno svako tijelo.

Hartmanno Johanne Noribegae, MDCLXXVIII
 OFFICINA SANITATIS SIVE PRAXIS CHYMAIATRICA PLANE AUREAE
Ephemerdium Norimbergae, MDCLXXXIII
 EPHEMERDIUM MEDICO PHYSICARUM GERMANICARUM ACADEMIAE NATURAE CURIOSORUM
Miscellanea Norinbergae, MDCLXXXVII
 MISCELLANGEA CURIOSA SIVE EPHEMERIDIUM MEDICOPHYSICARUM GERMANICARUM ACADEMIAE NATURAE

[slike stranice knjige \(foto:K. Botić\)](#)

slike stranice knjige (foto:K. Botić)

CURIOSORUM DECURIAE II. ANNUS QUINTUS CONTINENS
 CELEBERRIORUM VIRORUM IUM MEDICORUM
Abrahamo A. Gehema Sedimi, MDCXC
 DIATETICA VERA SANAE
Gockelius Eberhardus Ulmae, MDCC
 CONSILIORUM, OBSERVATIONUM ET CURATIONUM MEDICINALIUM
 NOVARUM CENTURIAE DUAE, CUM DIMIDIA.
Schmidt Josip Lypsiae, MDCCX
 ARMARIUM BELLICI-MEDICUM
 FELD KASTEN
Artzney Mitteln Ausburg, MDCCXIV
 APOTECHEM BESTEHEND IN ALERHAND FICHEREN
 Kao i većina knjiga pisana na njemačkom jeziku pisana je goticom
 osim sadržaja pojedinog recepta koji je upisan na latinskom jeziku.
 Potrebna obnova radi oštećenja od kemikalija.

Purmann Mathaus Frankfurt, MDCCXXI CHYRURGIA
Reis Johann Caspar Augustae, MDCCXXI COLLEGIUM PRACTICUM
 CHYRURGICUM, SIVE COMPENDIUM CHIRURGICUM

Tabernaemontanus Jacobus Theodorus Basilea, MDCCXXXI NEU VOLLKOMMEN
 KRAUTER BICH HERBARIUM
 Zbirka crteža i opisa ljekovitih biljaka, 3 knjige.
 Čitana krajem prošlog stoljeća jer sam na 1352. stranici našao označenu računom iz
 trgovine-paragon blok, na žalost ne vidi se

slike stranice knjige (foto:K. Botić)

slike stranice knjige (foto:K. Botić)

Purmann Mathau Frankfurt, MDCCXXXI
FELDSCHERER

Knjiga o kirurškom liječenju i radu "brijača"

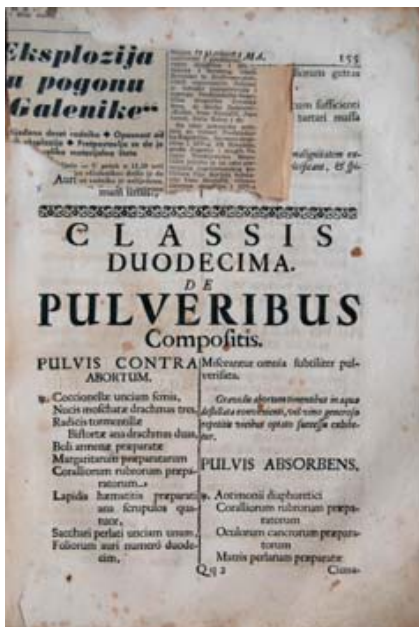
Vertheyen Philippo Napoli, MDCCXXXIV
SUPPLEMENTUM ANATOMICUM SIVE ANATOMIAE CORPORIS
HUMANI LIBER SECUNDUS

Verheyen Philippo Napoli, MDCCXXXIV
CORPORIS HUMANI ANATOMIAE

Hoffmann Fredericus Frankfurt, MDCCXXXIV
CONSULTATIONUM ET RESPONSORUM MEDICINOLIUM
CENRURIA SECUNDA ET TERTIA COMPLECTENS MORBOS
ABDOMINIS ET ARTUUM EXTERNORUM

Hoffmann Fredericus Frankfurt, MDCCXXXIV
CONSULTATIONUM ET RESPONSORUM MEDICINOLIUM
CENRURIA PRIMA COMPLECTENS MORBIS CAPIT ET
PESTORIS

Slika naslovnice (foto KB)

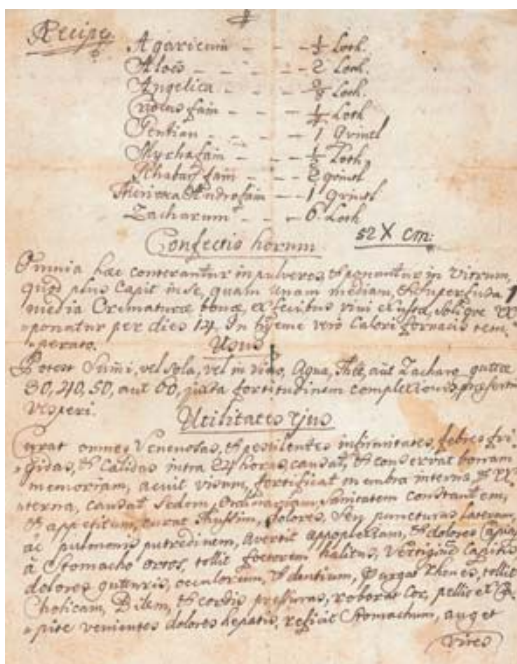
Disursus oštećen dio stranice

DISURSUS, EX GEORGICA, EX PHITUGICA, EX BUCOLICA,
EX ARCHTECTONICA, EX LOGICA, EX SOMATOLOGIA, EX
MUSURGIA, EX OPTICA, EX GEOGRAPHIA, EX HISTORIA,
EX CHRONOLOGIA, EX ETHICA, EX OECCONOMICA, EX
MEDICINA

Dispensatorium Viennae, MDCCXXXVII
DISPENSATORIUM PHARMACEUTICUM AUSTRICOVIENNENSE
IN QUO HODIERNA DIE USVALIORA
MEDICAMENTA SECUNDUM ARTIS REGULUS
COMPONENDA VISUNTUR

Knjiga je podjeljena u XIX poglavlja prema ljekarničkim oblicima s
recepturom za pojedine bolesti.

Slike stranice iz knjige označene novinama tiskanim oko 1971. (foto K.B.)

Uvod: objašnjava stručne riječi i pojmove te simbole koji su
se upotrebljavali u tekstovima toga vremena

Poglavlja (primjeri):

I. ACETIS

Acidum Bezoardicum

II. AQUIS

V. DECOCTORUM – INFUSUM

VI. DE ELIXIRIIS-DE ESSENTIIS-DE LIQUORIBUSXI.

DE PILULIS

Pilulae Febriles

XII. DE PULVERIBUS

- tekst čitan krajem 60. godina p.s.

XVII. DE UNGVENTIS

Ung. Haemorrhoides

Knjiga je od dugog i čestog korištenja u vrlo lošem stanju,
a stranice su jako oštećene od kemikalija prilikom izrade
lijekova

Rp uloženi u knjigu (foto K.B.)

Slika druge i treće stranice knjige – boja tiska nije se promijenila ni nakon više od 250. godina (foto K.B)

Heinricho Cristophoro
Leipzig, MDCCXXXVII
COMPENDIOSES DOCH VOLLKOMMENES

Heinricho Cristophoro
Leipzig, MDCCXXXVII
COMPENDIOSES DOCH VOLLKOMMENES
MEDICINISCH CHYMISCHES HANDBUCHLEIT

Kramers Johann Georg Wien, MDCCXXXIX
MEDICINA CASTRENSIS

Woyts Johann Jacob Lypsiae, MDCCXL
GAZOPHILATIUM MEDICO-PHYSICUM

Leeu Viliam Zagreb, MDCCCXL
prevedena u jezik ilirski po **Josipu Partušu**

LEČITELJ KUĆNI KOD RANENJAH I
UŽGANJAH, ILI VEŠTINA DROŽDJENICOM I

SOLJUM SVA RANENJA, PROLOMLENJA,
... BEZ LEČITELJSKE POMOĆI LEČITI

-dijelovi knjige objavljeni su na kraju teksta-
Bilguers Johann Ulrich

Berlin, MDCCCLXI
ABHNDLUG VON DEM SEHR SELTENEN
GEBRAUCH ODER DER BEYNAME

GANZLICHEN BERMEIDUNG DES ADLOSENS
DER NENNSCHRICHEN GLIEDER

Treu Cristoph Jacob Neurnberg, MDCCXLII
COMPENDIUM ODER FURSCHE ENLEITUNG
ZUR PRAXI CHIRURGICA

Keil Henricus Cristof
Augsburg, MDCCXLVIII

MEDICINISCH-CHYMISCHES HANBUCHLEIN
ANATOMISCHES, CHIRURGISCHES

Heister Laurentius Leipzig, MDCCXLIX
PRACTISCHE MEDICINISCHES

Heister Laurentius Augsburg, MDCCXLIX
CHYRURGIA

Ohmen Johann August Dresden, MDCCCL
DER EXPEDITE FELD CHIRURGUS

Schiz Salamon Zunchii, MDCCCLXX
PHYSIOGNOMZA

Schiz Salamon Cirih, MDCCCLXXX
EINLEITUNG ZU EINCHEM ABHANDLUNGEN
UBER DEN NUTZEN WELCHEN EIN

GEISTICHER DER DEM GANZEN UMFLAG
SEINER PFLICHTEN GEWISSENSCHAFT
ERFULLEN WALL

Deoman Ivan Zagreb, MDCCCLXXII
ČOVJEK PREMA ZDRAVLJU

Lysons Daniel Liypsiae, MDCCCLXXIV
PRACTISCHE ABHANDLUNEN

Walter Carl uništen dio stranice
SALZ UND FRANZBRANNTWEIN ODER
PRAKTISCHE ANLEITUNG WIE MAN OHNE

HILFE EINES ARZTES

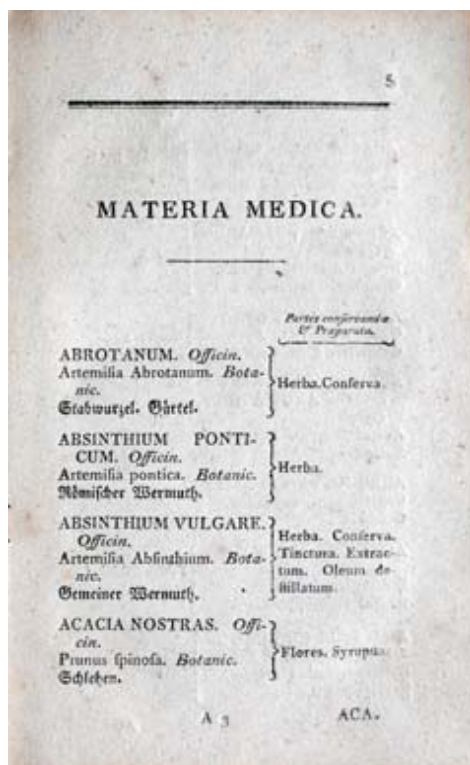

Slika unutrašnjih stranica na kojima se vidi oštećenje od kemikalija (foto K.B.)

Hochstetter Ch. E. Stuttgart, MDCCCLXXV
 POPULARE BOTANIK ODER FASSLICHE ANLEITUNG ZUR
 KEMTNISS DER PFANZE FUR SCHULE UND HAUS
Beiche W. Ed. Langensalza, MDCCCLXXV
 DER KLEINE BOTANIKER
Verheyen Philippo Napoli, MDCCXXXIV
 CORPORIS HUMANI ANATOMIAE
De Storek Anton Beč, MDCCLXXXIV
 PRAECEPTA MEDICO-PRACTICA IN USUM CHIRURGURUM
 CONSTRENSIUM ET RURALIUM DITIONUM USTRIACARUM
Eulenburg Albert Wien/Leipzig, MDCCCLXXXV
 REAL ENCYCLOPADIE DER GESAMMTEN HEILKUNDE,
 MEDICINISCH-CHIRURGISCHE HANDWORTERBUCH FUR
 PRAKTISCHE ARZE.
Oehmen Johan Augusto Dresden, MDCCLXXXVI
 MEDICINISCHE FAMA WORINNE VON DER CHWINDSUCHT,
 SCORBUT BESLECTEN BENUS, UND ANDERN LANG
 WIERGEN KRANKHEITEN, AUCH DEREN ZUR, GEHANDELT
 WIRD, MIT BENGELFUGTER KUNST, UNGE ZU LEBEN, IN
 VIER THEIL

Slika naslovnice (foto K.B.)

Von Zelst Theodoro Amsterdami, MDCCXXXVIII
 LIBELUS SINGULARIS DEPODAGRA ET DOLORE COLICO
 SCORBITICO SIMILI, PICTONICO AEMULO, PER SEX ANNOS
 DURANTE, SUBITO IN PODAGRAM MUTATO, VICTO ET
 CURATO
Payer Johanus Leopold Zagreb, MDCCLXXXVIII
 MEDICUM MEDICO, THERMARUM, SIVE REGNI
 SCLAVONIAE ININCYTO VARASDINENSI COMITATU...
 AUTOR Johanus Leopold Payer, Graecii 1709. ...
 Reimpresuar
Unzers Johann Augusto Vien, MDCCXCI
 MEDICINISCHES HANDBUCH WOCHENSCHRIFT DER URZT
Pharmacopoea Viennae, MDCCXCIV
 PHARMACOPOEA AUSTRICO-PROVINCIALIS EMENDATA
 Knjiga je podijeljena u dva dijela:
 Materia Medica, na 48 str. nabrojani su nazivi svih preparata koji se
 koriste u pripremi lijeka
 Medicamentorum Praeparationes, na 100 str. zapisane su recepture
 svih pripravaka i način izrade po strogoj abecedi naziva pripravka

Početak Materia Medica (foto K.B.)

Stange Immanuel Leipzig, MDCCXCVIII
 DER HAUSARZT ODER UNZEIGE DER BEMAHRTESTEN
 HAUSMITTEL, UND UNMEISUNG SIE ZUR BERHUTHUNG ODER
Osiander Joh. Fr. Hannover, MDCCCLXV
 VOLKARZNEIMITTEL UND EINFACHE, NICHT PFARMACEUTISCHE HEILMITTEL GEGEN
 KRAKHEITEN DES MENSCHEN
Donin Ludwig Leipzig, MDCCCLXXVI
 KLINISCHES WORTERBUCH

Šulek Bogoslav Zagreb, MDCCCLXXIX JUGOSLAVENSKI IMENIK BILJA
Moleschott Jac. Roma, MDCCCLXXXI
UBER DIE ALLGEMEINEN LEBENSEI GENSCHAFTEN DER NERVEN.
Lobmayer Antun Zagreb, MDCCCLXXXII
DOMAĆA DVORBA BOLESNIKA
Lobmayer Antun Zagreb, MDCCCLXXXIII
PRVA POMOĆ KADA TKO NASTRADA
Sujtory Šišman Zagreb, MDCCCLXXXIV
VRAČ ILI POUKA O USTROJSTVU ČOVJEČJEG TIJELA O OČUVANJU ZDRAVLJA I O POZNAVANJU
I LIJEČENJU NAJVAŽNIJIH I NAVADNIH BOLESTI
Binz Berlin, MDCCCLXXXV
VORLESUNGEN UBER PHARMAKOLOGIE
Becker G. W. Wien, MDCCCXVI
IN DER HAAS'SCH
Trstenjak Davorin Zagreb, MDCCCLXXXVII
RANE I MELEM
Lobmayer Antun Zagreb, MDCCCLXXXVII
KNJIGA ZA UČENICE PRIMALJSTVA
Hufeland Hartmann Berlin, MDCCCLXXXVII
MAKROBIOTIK ODER DIE KUNST DAS MENSCHLICHE LEBEN ZU VERTANGERN DIE
KUNST DES LEBENS FROH ZU WERDEN
Biankini Petar Luka Zadar, MDCCCLXXXIX
Buhač
Alsamer Johann Alfred Kepten, MDCCCXCIV
HAUS APOTHEKE
Lobmayer Antun Zagreb, MDCCCXCV
HIGIJENA GLASA
Lobmayer Antun Zagreb, MDCCCXCVI
VARAŽDINSKE TOPLICE
Kneipp Sebastan Zagreb, MDCCCXCI
MOJE LIJEČENJE VODOM PROKUŠANO KROZ VIŠE OD 30 GODINA I NAPISANO DA SE
PO NJEM LIEČE BOLESTI I SAČUVA ZDRAVLJE.
Ima još 6 knjiga istog autora pisanih na njemačkom jeziku o njegovim metodama liječenja
Platen M. Berlin/Leipzig/Wien/Stuttgart/, MDCCCXCVI
DIE NEUE HEILMETHODE. LEHRBUCH DER NATURGEMASSEN LEBENSWEISE, DER
GESUNDHEITSPFLEGE UND DER ARZNEILOSE HEILWEISE
Horvat Škender Zagreb, MDCCCXCVIII
DOMAĆA LJEKARNA
Lobmayer Antun Zagreb, MDCCCXCVIII
ČOVJEK I NJEGOVO ZDRAVLJE
Homan Alojz Celovec, MDCCCXCIX
POSTREŽBA BOLNIKOV
Kuhne Ljudevit Zagreb, MCM
NOVA LIEČBENA ZNANOST ILI NAUKA O JEDINSTVENOSTI SVIH BOLESTI I NA ISTOJ SE
OSNIVAJUĆE JEDINSTVENO IZLIEČENJE BEZ LIEKOVA I BEZ OPERACIJA

*dijelovi knjige prevedeni u jezik ilirski po Josipu Partašu
po izboru B.T.*

LĚCITELJ KUĆNI

KOD

RANJENAH I UŽGANJAH

ILI

VĚŠTINA

DROŽDJENICOM I SOLJUM

sva ranenja, prolomljenja, odtvorene i rakovite rane, zatrovac, parlotine, zubnu bol, griz, bodac, požarac, rečjum sva zvsanska i nutarnja užganja bez lěciteljske pomoći lěčili.

Neobhodno potrebita knižica za svakoga.

Izdana

po odkritdju leka

Viliamu Leeu,

prevedena u jezik ilirski po

Josipu Partašu

U ZAGREBU

Tiskom i troškom Franje Župana

Napravljenje ovoga leka.

Nijedno napravljenje nije jednoštavnije kako napravljenje našega leka. Uzme se, kako tko hoće više ili manje trebvavati, jedna posve čista veća ili manja ploska (flaša) i napune se tri děli od nje pravom i čistom droždjenicom; na ovu se nasiple toliko navadne, nu ipak prije na suncu ili peći posušene, i drobno stučene soli, da žganica (rakia) dodje do zatika, i posle se sve skupa dobro strese. Zatim se postavi ploska u mirno město, i čeka se, dok sol sědne i droždjenica se očisti, što za pol sata biva, i tad je lěk za svaku potrebu gotov.

Neima se nikad ploška stresti, kad se lěk trebuje, kako to kod drugih lěkariah bivati obiĉaje; po tom bi se nerazmočene strančice soli sa žganicom na ranu ili kožu donele, što bi samo veću bol uzrokuvalo, bez da bi se tim lečenje pospěšilo. Ako je na ovaj naĉin napravljena droždjenica potrošena, tak se može opet na zaostavšu sol ploška droždjenicom napuniti, koja se opet strese, i pusti se mirno stali, dok čista postane.

Izvan droždjenice, druga žganica za lěk nije dobra.

Upotrěbljenje ovoga leka.

Kako je napravljenje ovoga leka jednostavno, tako je i naĉin njegovoga upotrěbljenja, koj ćemo ovdě samo nakratkom naznaĉiti, buduće da će se u slědećem popisu bolestih obširnie kod svake napose navesti. Lěk ovaj upotrěbljava se iznutra i zvana.

Glede nutérnjega upotrèbljenja ima se pamtiti, da se nikad čistii, nego uvek pomešani sa vrućom vodom uzima, i to (ako, da se svaki put $\frac{1}{4}$ děl lèka, a $\frac{3}{4}$ vruće vode uzme. Navadno opredèlena kolikoća jesu dvè žlice (kašike) lèka pomèšane sa šest žlicah vruće vode, koje se, ako nije drugčie naredjeno, u jutru natašte i to jedan sat pred ručkom (zajutrekom) imaju uzeti. Žene ipak i slabi muži mogu ove dvè žlice leka s osam do deset žlicah vruće vode pomèšati. U pogibeljnih slučajih, ako se krèpčie dèlovanje ima proizvesti, uzmu se dvè žlice lèka, i samo dvè žlice vruće vode. Navadno kod svih bolestih uzme se samo jedan put svaki dan polag prie naznačenoga načina, ako se pak mora jedan isti dan više putah uzeti, tak je vrème, u kojem se uzima, kod dotičnih bolestih naznačeno.

Popis onih bolestih,
koje su u tečaju od deset godinah upotrèbljenjem
ovoga lèka izlečene bile,
i način postupanja kod lèčenja njihovoga.

Vèrtoglavica.

Ova bolest se izlèci, ako se tème od glave spornenutim lèkom bez pomèšane vode natare. Natarenje ima se pol sata nastaviti, i ncsmie se prie odustati, ako bi i vèrtoglavica prestala, što se više putah dogodi. Ako pak pod istim tarenjem ovo zlo nebi prestalo, tak se mora opet za jedan sat terti tème od glave, ili pak na večer, kad se ide spavat. Jur se je dogodilo, da se je ova bolest nekoji put povratila ; u ovom slučaju mora se opet natarenje ponoviti, i bolest sègurno izčezne.

Glavobolja.

Prestaje uvèk, kad se natare tako glava, kako je kod navale od kèrvi gore rečeno. Ja sàm ovaj lèk u nebrojenih slučajih upotrèbio, i svagda sa najboljim uspehom, Ako bi se pokazala glavobolja, ipak kao uporna i često povraćajuća, onda se natašte jedan sat pred ručkom uzmu dvè pune žlice leka pomèšane sa šest do osam žlicah vruće vode; što će medjutim redko od potrebe biti.

Užganje možgjanah

Ovâ pogibeljna i više putah za kratko vrème smèrtna bolest prestane, ako se ovim lèkom tème od glave tako dugo tare, dok bol popusti. Da bi se upotrèbljenjem ovoga jednostavnoga sredstva mnogi cènjeni život spasiti mogao, o tom sam posve osvèdočen.

Uhobolja.

Ovdè biva lèčenje na onaj isti način kako i kod zubah, da se naime jedno uho priredjenom droždjenicom napuni ili obadva jedno za drugim. To se već razumèva, da se ima leći, i na jednoj strani kmirno po čivati, dok polakšanje nastane. Tko jè jedàn put ovaj način poprimio, uvjdit će naskoro, da je ugodan, i poćutit će jos druge spasonosne uspèhe njegove.

O p a z k a. Budući da u nekojih stranah naše domóvine neznaju, sto znači droždjenica, a izraz “komova rakia“ u mnogih mestih u raznom smislu uzima se: zato vidi mi se od portrehe izjaviti, da ja pod imenom „droždjenica“ razumèvam onu žganicu ili rakiu, koja se od vina ili vinskih droždjah to je od onoga muteža, koj u bačvi ostane, kad se vino pretoći, žge.

Napomena: oprema teksta prema izvorniku

LITERATURA

- Barle, J., 1906., Ranarnici i ljekarnici iz franjevačkog reda, Zagreb
- Cvekan, S. P., 1977., Virovitica i franjevci, Virovitica
- Cvekan, S. P., 1978., Djelovanje franjevaca u Varaždinu, Varaždin
- Cvekan, S. P., 1979., Franjevci u Ivaniću, Ivanić
- Cvekan, S. P., 1981., Franjevci u Albinim Našicama, Našice
- Cvekan, S. P., 1990., Kaptolski franjevci, Zagreb
- Fatović-Ferenčić S., Ferber-Bogdan J., 2000., 400 godina dokumenta o ljekarni sv. Marije na zagrebačkom Kaptolu (1599-1999), MEDICUS, Vol. 9, No. 1, 129-135
- Hoško, F. E., 2000., Franjevci u kontinentalnoj Hrvatskoj, Zagreb
- Hoško, F. E., 2002., Franjevačke visoke škole u kontinentalnoj Hrvatskoj, Zagreb
- Nikić, A., 2000., Medicina i slavna prošlost franjevaca, Mostar
- Mandić D., 1968., Franjevačka Bosna, Rim
- Mirković M., 1987., Zagrebačka franjevačka crkva na Kaptolu, Godišnjak zaštite spomenika kulture 13, 1-20
- Tartalja H., 1967., Povjest ljekarništva u Varaždinu, Zbornik II. simpozija HFDJ, Varaždin, 1-16
- Šematizam Hrvatske franjevačke provincije sv. Ćirila i Metoda, 1969., Zagreb

Izvori

- Arhiva franjevačkog samostana u Virovitici
- Arhiva franjevačkog samostana u Kloštar Ivaniću

Slike

- Crtež Kaptola XVI. st.,
- Samostan na Kaptolu, foto arhiva samostana
- Knjižnica i knjige, foto arhiva B.T.